

Tuukka Tomperi

KÄÄNTÄJÄN JOHDANTO HUMEN ESSEESEEN 'PUHETAIDOSTA'

David Humen (1711-1776) kiinnostus retoriikkaa kohtaan oli käytännöllistä pikemmin kuin vain puhtaasti älyllistä laatua. Hän kirjoitti aikana ennen suurten länsimaisen oppineisuuden osaluoiden eriytymistä ja laatikoitumista. Filosofia, kirjallisuus, tiede kulkivat käsi kädessä, samojen kirjoittajien samoissa teksteissä; etiikka, estetiikka, politiikka eivät olleet vielä rajautuneet niiksi 'diskursseiksi', joihin niitä nykyään ajatellaan. Asiapitoinen aines ja nykyään kaunokirjalliseksi ymmärretty muoto sopivat samaan tekstiin, jonka tavoitteena oli tarjota niin opetusta kuin viihdykettäkin. Tämän tyyppisen kirjoittamisen malliesimerkinä oli esseistiikka yleensä, ja tässä tapauksessa erityisesti Humen essee ja hänen halunsa olla 'a man of letters', 'oppineisuuden lähettiläs seurallisuuden valtakunnassa' (ks. David Hume, 'Esseiden kirjoittamisesta' teoksessa *Mitä on valistus?* Vastapaino, 1995).

On houkuttelevaa ajatella, että Humen tutkielma puhe- taidosta ja sen retoriseista, kuulijoihin vaikuttavasta tehosta, koskisi toiseen mediumiin käännettynä juuri esseen tai vastaavan vapaamuotoisen oppineen kirjoittamisen taitoa. Tätä ajatusta tukee sekin, että Humelle ehkä tärkeintä klassista esikuva, antiikin Rooman taitavinta puhujaa Ciceroa voidaan (Senecan ohella) pitää yhtenä esseistiikan aloittajista. Hume esseissään ja lukuisat uuden ajan kirjoittajat ja filosofit (esim. Francis Bacon ja Michel de Montaigne) ennen häntä, noudattivat otsikoimistapaa, joka juontui roomalaisten reetorien puheista ja jossa prepositiolla nimettiin aihe jotakin koskevaksi (esim. *De Oratore*, Cicero; *Of Eloquence*, Hume). Suomeksi on käännetty Cicerolta pidempiä tutkielmia teoksessa *Vanhudesta, ystävydestä, velvollisuuksista* (suom. M. Itkonen-Kaila. WSOY, 2. painos Juva 1992). Antiikin esteettisyyden ja harmonian ihanteelle keskeinen ajatus kauniin ja hyödyllisen yhteenliittymisestä periytyi jo oikeastaan Platonilta. Reetorit sovelsivat sitä puhe- ja esitystaitoonsa, jossa oli usein otettava huomioon suuremman yleisön tarpeet ja vaatimukset, ei vain tietty erikoistunut ammattikunta. Renessanssissa kiinnostus antiikin ihanteita kohtaan syttyivät uudelleen ja juuri Cicerossa renessanssihumanistit näkivät kirjoittajan, joka kykeni yhdistämään tieteen kaunopuheisuuteen, tuottamaan synteisiä retoriikan ja filosofian välillä. Samaan pyrki varmasti myös David Hume omissa esseissään.

Jottei vertausta venytettäisi liikaa, on toki muistettava, että erityisesti muotoratkaisujen ja etenemistapojen suhteen esseistiikka synnyttään lähtien poikkesi klassisen retoriikan tarkan kaavan mukaisesta metodisuudesta. Samoin voidaan ajatella, että puhe- taidossa suostutteleva ja vakuutteleva funktio on olennainen, esseistiikassa sen sijaan voidaan nähdä muita tyylillisiä tavoitteita. Yhteistä on kuitenkin tyylin ja tavan tarkka pohtiminen eli sisällön ja muodon suhteen erityinen huomioon ottaminen, samoin kuin halu suunnata puhe suuremmalle yleisölle. Lisäksi voidaan muistaa kummankin kytkös eurooppalaisen humanismin traditioon, pidetäänhan suurta attikalaista puhe- taidon opettajaa Isokratesta myös

humanismin isänä.

Vielä Humen aikana retoriikka oli merkittävä osa kasvatusta. Tärkeistä sivistysammateista erityisesti pappi ja tuomari tarvitsivat sen tarjoamia taitoja. Retoriikka kouluaineena periytyi keskiaikaisesta vapaiden taitojen oppijärjestelmästä, se kuului yhtenä osana ns. *triviumiin* (dialektiikka, grammatikka, retoriikka), joskaan sitä ei pidetty yhtä merkittävänä kuin logiikkaa, teologiasta puhumattakaan. 1700-luvun jälkeen retoriikan suosio romahti, ja uudelleen se on nostettu esiin oikeastaan vasta nykyisessä, 1950-luvulta alkaneessa, 'retorisessa käänteessä' (ks. Juha Sihvolan johdanto Aristoteles-käännökseen tässä lehdessä).

Nyt käännetty essee on lyhennetty siten, että vain Humen retoriikka- käsitteiden ydinkohdat ovat mukana. Hume etsii vastausta siihen, miksi hänen aikanaan suuret retoriikan taitajat loistavat poissaolollaan. Erityisen huolissaan Hume on retoriikan asemasta kotimaassaan Englannissa. Englantilaisen ja antiikin aikaisen retoriikan vertailu, johon Hume käyttää paljon tilaa, on jätetty pois, mutta perusargumentti on jäljellä: miksi tarvitsemme edelleen passioihin vetoavaa ja korkeatyylistä retoriikkaa nykyisen, vain järkeen ja argumentointiin sitoutuvan lisäksi. Humen mukaan on sääli, että juuri englantilaiset näyttävät luonteensa mukaisesti sitoutuneen jälkimmäiseen lajityyppiin, erityisesti kun valtakunnalla on etunaan muihin maihin verrattuna edistyksellinen hallitusmuoto, joka mahdollistaisi retoriikan kukoistuksen. Saarnastuolin ja tuomioistuimen rinnalle on siis jo nousmassa parlamentaarinen puhe- taito; Hume on ensimmäisiä poliittisen retoriikan tarkastelijoita sitten antiikin.

Käännös on tehty teoksen *Essays, Moral and Political* vuoden 1777 laitoksen (*Essays and Treatises on Several Subjects, vol 1.*) pohjalta.

